

SHERRY L. FIELD
University of Colorado at Denver
O.L. DAVIS, Jr.
University of Texas at Austin

**ZIGNOROWANA, STRACONA CZY ZAPOMNIANA?
OBRAZ POLSKI W PODRĘCZNIKACH DO NAUK SPOŁECZNYCH
W SZKOLE PODSTAWOWEJ W STANACH ZJEDNOCZONYCH**

ABSTRACT. Field Sherry L., Davis O.L. Jr., *Zignorowana, stracona czy zapomniana? Obraz Polski w podręcznikach do nauk społecznych w szkole podstawowej w Stanach Zjednoczonych* (Ignored, lost, or forgotten? Views of Poland in U.S. elementary school social studies textbooks), „Neodidagmata” XXII, Poznań 1996, Adam Mickiewicz University Press, pp. 107-118. ISBN 83-232-0710-0. ISSN 0077-653X.

The study presents results of research based on analysis of five elementary social studies textbooks series used on elementary level in American schools (27 textbooks were examined). Results of this research are reported in three sections. First one presents the treatment of Poland in the Primary Grade (1-3). The second section describes Poland's treatment in the Intermediate Grades (4-6), the third section includes findings related to general trends and themes discovered in the inquiry. Poland suffered continued neglect in American school studies for almost half century. According to authors' opinion recent political developments in Poland should make possible a much changed portrayal of the country in the American social studies curriculum. At the end of the study some suggestions for co-operative development by Polish and American educators have been given.

*Sherry L. Field, University of Colorado at Denver, USA.
O.L. Davis, Jr., University of Texas at Austin, USA.*

Wraz ze zmianą politycznych i ekonomicznych relacji narodów Europy Wschodniej z resztą świata, Amerykanie stwierdzili, że znajdują się w niekorzystnej sytuacji, gdyż zbyt mało wiedzą o tych krajach i ich obywatelach. Wydaje się, że powszechna uwaga skierowana na współczesny rozwój krajów byłego Układu Warszawskiego zwiększa nieco wiedzę Amerykanów o tych narodach. Obecnie amerykańscy nauczyciele nauk społecznych konsekwentnie kładą nacisk na uczenie więcej o Europie, a szczególnie o Europie Wschodniej. Czują oni, że program oraz podręczniki do nauk społecznych

są wadliwe, amerykańscy uczniowie będą po prostu źle uczeni z podręczników powierzchownie traktujących Europę Wschodnią.

Polska, prekursor politycznego przewrotu w Europie Wschodniej, skupiła na sobie uwagę zarówno amerykańskich obywateli, jak i nauczycieli. Ogólny entuzjazm dla uzyskania przez Polskę niezależności i dla zainteresowania mieszkańcami Polski zachęcił do rewizji amerykańskiej linii polityki publicznej. Te nowe okoliczności motywowały nas do zbadania, jak traktowana jest Polska w programie nauk społecznych amerykańskich szkół podstawowych. Pogłębione rozumienie Polski przez Amerykanów musi być konstruowane na podstawie dostatecznej wiedzy, uzyskiwanej przez uczniów w ich szkolnej nauce.

ZASTOSOWANE PROCEDURY BADAWCZE

Analiza pięciu serii podręczników do nauk społecznych w szkole podstawowej dostarczyła danych do interpretacji. Każda seria, prócz jednej, zawierała sześć książek, po jednej dla każdego poziomu w szkole podstawowej. W ten sposób przebadanych zostało 27 książek. W tym raporcie serie oznaczone są kodem literowym, który odpowiada wydawcy książek: H (Heath), HBJ (Harcourt Brace Jovanovitch), M (McGraw-Hill), S (Silver Burdett and Ginn) i SF (Scott, Foresman). Wszystkie te podręczniki są obecnie adaptowane do szkół w stanie Teksas. Coraz powszechniej używane są także na całym terenie USA. Treść podręczników została podzielona na następujące tematy: klasa pierwsza: *Dom i rodzina*; klasa druga: *Sąsiedzi*; klasa trzecia: *Spoleczności*; klasa czwarta: *Stan (Texas)*; klasa piąta: *Naród (USA)*; klasa szósta: *Świat*.

Po uważnej lekturze wszystkich podręczników, każde odniesienie do Polski zostało wynotowane, a strona zawierająca wzmiankę skopiowana do późniejszej analizy. Odniesienia do Polski były w formie fragmentów tekstu, fotografii, map, tabeli, wykresów i tytułów. Zwykle wzmianki o Polsce zawarte były w częściach zatytułowanych: *Wschodnia Europa, Kraje bloku komunistycznego, Polska*. Zidentyfikowano także informacje o tych obszarach geograficznych, które dawniej uznawane były jako część Niemiec czy Związku Radzieckiego, ale obecnie są częścią terytorium Polski.

Rezultaty przeprowadzonych analiz prezentowane są w trzech częściach. W części pierwszej odniesienia do Polski na poziomie nauczania początkowego (1-3) we wszystkich seriach podręczników są przedstawiane za pomocą odpowiednich fragmentów tekstu oraz wspierane mapami i wykresami. Część druga dotyczy odniesień do Polski w starszych klasach amerykańskiej szkoły podstawowej (4-6). Wszystkie wzmianki zostały wyszczególnione i dokładnie omówione. Trzecia część (podsumowanie) prezentuje odniesienia do ogólnych kierunków oraz propozycje konkretnych działań.

OBRAZ POLSKI W NAUCZANIU POCZĄTKOWYM

W podręcznikach do nauk społecznych na poziomie elementarnym Polska zajmuje bardzo skromne miejsce. Prezentowane są przede wszystkim podobieństwa i różnice, które istnieją między rodzinami, sąsiadami i społecznościami na całym świecie. Takie podejście jest konsekwencją ogólnego planu podręcznika. W rzeczywistości tylko kilka krajów odległych od Ameryki Północnej jest wymienianych w tekście, a omówienia te są często proste i symboliczne.

W żadnym z podręczników pierwszej i drugiej klasy Polska nie jest wymieniana. Nie jest też zaznaczona na mapach świata w podręczniku, jako kraj wchodzący w skład Europy. Jednakże jeden z wydawców (HBJ) oferuje razem z podręcznikiem dla pierwszej klasy duży, nadmuchiwany globus. Ten globus posiada zaznaczoną Polskę oraz Warszawę.

Wszystkie książki dla trzeciej klasy na mapach świata mają zaznaczoną Polskę. Dwie z tych książek zawierają małe mapy Europy, na których widnieje Polska i kilka miast (Warszawa, Gdańsk, Kraków, Łódź, Poznań, Wrocław). Dwie główne rzeki, Odra i Wisła, są zaznaczone na innych mapach w podręcznikach. Polska jest wyróżniona, ale nie nazwana na mapach Europy pokazujących *Fale emigracji* (do USA); mapa ta wymienia Rosję, Niemcy i Austro-Węgry. W uzupełnieniu jednego z podręczników Polska jest odnotowana na wykresach jako jeden ze światowych liderów w wydobywaniu węgla kamiennego.

Polska jest wymieniana tylko dwukrotnie w tekście jednego z podręczników poziomu elementarnego. Obydwa odniesienia występują w wydaniu HBJ. W rozdziale o różnych społecznościach w Chicago oraz Illinois jedna z fotografii przedstawia grupę tańczących mężczyzn i kobiet w polskich ludowych strojach. W podpisie czytamy: *Na lewo, Amerykanie polskiego pochodzenia w Chicago tańczą w pokazie*. Towarzyszący tekst w ramach opisu różnych grup etnicznych występujących w Chicago, dodaje: *W poszukiwaniu pracy ludzie przyjeżdżają z różnych części kraju. Murzyńskie, włoskie, polskie, greckie i irlandzkie rodziny żyją w Chicago w sąsiedztwie*. Inny rozdział książki *Życie w społecznościach w świecie* zawiera część zatytułowaną *Święta na świecie*. Opisuje ona między innymi święta wielkanocne w Polsce. Fotografia pomalowanych w jasne kolory jajek wielkanocnych jest zaopatrzona w następujący podpis: *W Polsce ludzie dekorują wielkanocne jajka na różne kolory*. Dwa akapity tekstu towarzyszą tekstowi i opisują Wielkanoc w Polsce jako *największe święto w roku z tradycyjnym stołem ... zastawionym jedzeniem*. Jest także informacja, że w Chicago żyje więcej ludzi pochodzenia polskiego niż w każdym innym mieście na świecie z wyjątkiem Warszawy.

OBRAZ POLSKI
W PODRĘCZNIKACH STARSZYCH KLAS SZKOŁY PODSTAWOWEJ (IV, V, VI)

Polsce poświęca się znacznie mniej uwagi w procesie uczenia się, głównie ze względu na układ rozszerzającego się środowiska (*Stan Texas* – klasa czwarta; *USA* – klasa piąta; oraz *Świat* – klasa szósta). W obrębie tego obszernego ogniska programowego Polska jest widziana przeważnie jako kraj, z którego dużo ludzi emigrowało do USA, jako pierwszy naród zaatakowany przez niemieckie wojska na początku II wojny światowej oraz jako członek wschodnioeuropejskiego bloku komunistycznego. W każdym razie Polska opisana jest pobieżnie w tych książkach i podobnie rozumiana przez uczniów. Podręczniki tego poziomu traktują polską historię bardzo powierzchownie, a podstawowe informacje geograficzne o Polsce są ograniczone przede wszystkim do krótkich opisów zależnie od okoliczności.

OBRAZ POLSKI W PODRĘCZNIKACH DLA CZWARTEJ KLASY

Ponieważ podręczniki tego poziomu skupiają się na stanie Teksas, pojawia się tu tylko kilka tematów odnoszących się do Polski. Uwaga jest skierowana na Polskę tylko wtedy, gdy temat dotyczy bezpośrednio mieszkańców, historii czy kultury Teksasu.

Widoczne części w każdym podręczniku czwartej klasy koncentrują się na imigracji do Teksasu ludzi z Europy. Szczególną uwagę zwraca się na tych, którzy przybyli do tego stanu w pierwszej połowie XIX w. Na przykład: *Imigranci z Irlandii, Polski, Austrii, Norwegii i Szwecji także pomagali przy budowie rozwijającego się kraju oraz Wielu innych ludzi, którzy osiedli w Texasie przybyło z Polski, Czechosłowacji, Francji, Irlandii i Szkocji*. Jeden z podręczników zawiera stronę zatytułowaną *Amerykańskie jedzenie*, która podkreśla międzykulturowe dziedzictwo Teksasu: *Później imigranci przynieśli meksykańskie tacos i tortillas, żydowskie bagels, polską kiełbasę i wiele więcej*. Dalszy wkład wniesiony przez polskich imigrantów do teksańskiej kultury jest zwięźle opisany w innym podręczniku: *Ci nowi Tekszańscy kontynuowali wzbogacanie kultury Teksasu zwyczajami ich byłych krajów ojczystych*. Niestety, temu ogólnemu tekstowi zabrakło choćby jednego przykładu ilustrującego ten proces.

Panna Maryja, pierwsza polska osada w Texasie, a także w USA, jest dwukrotnie wymieniona w podręczniku. Na mapie Teksasu zatytułowanej *Granice republiki 1836-1850* jest spisana razem z innymi osadami republiki Teksasu. Półstronnicowej fotografii towarzyszy tekst opisujący osadę Panny Maryi. Przedstawia ona czterdziestu jeden ludzi ubranych w świąteczne stroje, którzy stoją uroczyście przed dużą kłódą drewna i ceglanym budynkiem. Tytuł brzmi: *Ta fotografia zostało zrobiona na początku 1900 r. Pokazuje cztery pokolenia polskiej rodziny w Banderze, Teksas*.

Polska jest pokazana i opisana na mapach dwóch podręczników dla czwartej klasy. Jej położenie jest ściśle określone na trzech mapach jednej serii podręczników. Tylko jedna z tych map nazywa miasta i krainy geograficzne w Polsce. Na tej mapie Europy nazwane są: Gdańsk, Warszawa, Katowice, Kraków oraz rzeki Wisła i Odra (H, p. 414). W innym podręczniku na mapie świata wskazana jest w Polsce tylko Warszawa.

OBRAZ POLSKI W PODRĘCZNIKACH PIĄTEJ KLASY

Głównym tematem podręcznika nauk społecznych dla klasy piątej jest geografia i historia Stanów Zjednoczonych. Podręczniki klasy piątej traktują USA jako naród w relatywnie ograniczonej perspektywie. Typowa informacja o innych narodowościach nawiązuje do ważnych amerykańskich doświadczeń. Polska jest konsekwentnie wymieniana głównie z dwóch powodów. Jest to wpływ Europejczyków na USA, a szczególnie imigrantów z Europy Wschodniej oraz niemiecka agresja na Polskę, która rozpoczęła II wojnę światową.

Główne odniesienie do Polski występuje na początku większości podręczników. W kontekście walki amerykańskich kolonistów o niezależność od Anglii przyznawany jest znaczny współdziałanie dwóm Polakom, Tadeuszowi Kościuszce i Kazimierzowi Pułaskiemu. Jeden z podręczników nazywa Tadeusza Kościuszkę jedynym Polakiem, *który przybył by pomóc walczyć Amerykanom*. Długie sprawozdanie w innym podręczniku omawia współdziałanie Europejczyków *skorych do walki w imię wolności w Ameryce*. Francuz Marquis de Lafayette jest przedstawiony jako najważniejszy z Europejczyków, którzy pomogli Ameryce w wojnie o niepodległość. Nadmieniano się nadto, że *z Polski przybyli Kazimierz Pułaski i Tadeusz Kościuszko. Kościuszko wrócił później do Polski, by przewodzić walce o niepodległość ojczyzny*. Ta zwięzła informacja nie pozwala dzieciom dowiedzieć się o dalszym życiu tych dwóch wielkich patriotów i o sukcesie lub porażce polskiej walki o wolność.

Druga wielka fala europejskiej imigracji do Stanów Zjednoczonych w latach 1890-1920 jest opisana w kilku podręcznikach. Jeden zauważa: *Po 1890 r. wielu emigrantów przybyło z krajów wschodniej i centralnej Europy, włączając Polskę*. Bogato ilustrowana część innej książki szczegółowo opisuje trudności napotkane przez imigrantów szukających lepszego życia. Imigranci scharakteryzowani są jako żyjący w mieszkaniach czynszowych, pozbawieni zdolności do pracy i umiejętności mówienia po angielsku, a także jako cel rozmaitych oszustów. *Imigranci drugiej fali odebrali bolesną lekcję... ale osiągnęli sukces przez determinację i ciężką pracę. Polacy zrealizowali swój sen o własnej ziemi i domu*. Relacje z początku drugiej wojny światowej tylko krótko skupiają uwagę czytelnika na Polsce.

Odniesienia do Polski zawarte są często w jednym zdaniu (na przykład: *1 września 1939 r. armia niemiecka wkroczyła do Polski*) lub dwóch-trzech (*1 września 1939 r. niemiecka armia zaatakowała Polskę, która skapitulowała po zaledwie jedenastu dniach brutalnej walki. Niemcy rządzą teraz częścią Polski*). Początki wojny opisane są w jednym z podręczników w sposób następujący: *Wcześniej tego roku (1939), Francja i Anglia podpisały z Polską traktat. Te dwa kraje zgodziły się wspierać Polskę w razie agresji*. Tragedia Holocaustu jest wspomniana tylko w jednym z podręczników dla tej klasy. Pojedynczej fotografii polskich więźniów towarzyszy adnotacja: *Tysiące Żydów w Polsce zostało złapanych i wysłanych do obozów koncentracyjnych... Katolicy, Polacy, członkowie partii pracy oraz ludzie po prostu niewygodni zostali zabici*. Tylko w dwóch tabelach czasowych na rok 1939 została określona data inwazji niemieckiej na Polskę.

Powojenna rywalizacja między Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim została krótko tylko opisana w tych podręcznikach. W lekcji zatytułowanej *Zimna wojna*, jedno z odniesień do Polski jest zawarte w zdaniu: *Związek Radziecki chciał komunistycznego rządu w Polsce i innych krajach Europy Wschodniej. Stany Zjednoczone chciały, aby panowała tam demokracja*. Później, ten sam podręcznik używa jeszcze raz terminu *zimna wojna* i opisuje Układ Warszawski jako pakt militarny między Związkiem Radzieckim a innymi krajami Europy Wschodniej. W tym samym akapicie opisany jest pakt północnoatlantycki. Jeszcze jeden podręcznik wprowadza także pojęcie *zimnej wojny* i definiuje prosto komunizm jako *system socjalny i ekonomiczny, w którym cała ziemia i przemysł są własnością rządu*.

Mapy przedstawiające Polskę występują w czterech podręcznikach. Polska wskazana jest na dwóch mapach politycznych z okresu II wojny światowej. W innym podręczniku Polska ukazana jest na dwóch mapach i w tabeli czasowej: *Europa w dwudziestoleciu międzywojennym; II wojna światowa; Mapa polityczna świata*. Polska jest zakolorowana jako *kraj wpływów sowieckich* na innej mapie krajów NATO. W innym podręczniku Polska występuje tylko na jednej mapie świata. Żadne z polskich miast czy krain geograficznych nie jest wymienione na mapach podręczników przeznaczonych dla klasy piątej.

OBRAZ POLSKI W PODRĘCZNIKACH DLA KLASY SZÓSTEJ

Kontynuując budowę struktury *rozszerzającego się środowiska*, podręczniki klasy szóstej kładą nacisk na historię i geografie świata, ogólną eksplorację kontynentów oraz porównania kulturowe. Stąd też odniesienia do Polski zawarte są głównie w globalnym kontekście. Niektóre podręczniki opisują samą Polskę, podczas gdy inne wymieniają Polskę jedynie jako jeden z krajów społeczności wschodnioeuropejskiej. Jest charakterystyczne, że polska historia jest zwięzła, a jej geografia prosta i stereotypowa.

Fragmentaryczna perspektywa historii centralnej i wschodniej Europy, w tym także polskiej, jest prezentowana w większości z podręczników. Na przykład, w jednej z książek zawarta jest krańcowo uproszczona i zniekształcona historia Polski na przestrzeni kilkuset lat:

Polska była kiedyś potężnym krajem. Od 1300 r. do 1600 r. kontrolowała dużą część Europy Wschodniej. W 1700 r. Królestwo Polskie zaczęło słabnąć i zostało podzielone między Rosję, Prusy i Austrię. Dopiero po I wojnie światowej Polska stała się na powrót niezależnym krajem. (SF, p. 263-264).

Nieznacznie dokładniejszy opis upadku Polski oferuje inny podręcznik. Widoczna jest w tekście uporczywość i determinacja Polaków w walce o wolność:

W 1772 r. Rosja, Austria i Niemieckie Królestwo Prus rozdzieliły pomiędzy siebie Polskę. Przez następne 146 lat nazwa Polski nie istniała na mapach świata. Jednak Polacy nie zapomnieli o swoim kraju. Kontynuowali pracę do dnia kiedy ponownie odzyskali niepodległość. (H, p. 352-353).

Tylko jeden podręcznik dla klasy szóstej relacjonuje wkład Tadeusza Kościuszki w walkę amerykańskich kolonistów i Polaków o niepodległość. Na przykład, w tekście przedstawia się go jako *młodego człowieka z Polski*, który służył z generałem Georgem Washingtonem w wojnie wyzwoleńczej. Tekst informuje:

Rewolucja amerykańska była pierwszą wojną Kościuszki o niepodległość, lecz nie ostatnią. W 1792 r. on i inni Polacy walczyli o utrzymanie niepodległości swojego kraju, przeciwko potężnym sąsiadom. Polacy przegrali, a w 1795 r. niepodległa Polska zniknęła z map. (S, p. 295-296).

Notka ta ma doniosłe znaczenie, gdyż jest jedynym wspomnieniem o Kościuszcze we wszystkich podręcznikach klasy szóstej. Jest to jednak nieznaczna i nieinspirująca notatka o polskim patriocie.

Każdy podręcznik klasy szóstej zawiera tekst, który przedstawia inwazję na Polskę jako początek II wojny światowej. Typowa notka brzmi: *II wojna światowa zaczęła się, kiedy niemieckie armie zaatakowały Polskę [...] Niemcy zniszczyli polskie siły tak szybko, że inne kraje zostały całkowicie zaskoczone [...] zarówno Wielka Brytania, jak i Francja nie mogły nic zrobić, by pomóc Polsce.* Podręcznik odnotowuje horror nazistowskiej okupacji w Polsce i późniejsze uwięzienie tysięcy mieszkańców Polski. W tej części książki zawarta jest szczególna fotografia. Przedstawia ona chłopca, jego twarz pełną strachu, trzymającego ręce wysoko i pod strażą zmuszonego do marszu z innymi dziećmi i kobietami. Fotografia jest zatytułowana: *Podobnie jak miliony innych Żydów podczas II wojny światowej, Żydzi w Warszawie, Polska, zostali aresztowani przez nazistów i wysłani do obozów śmierci.* Wzdłuż fotografii widnieje tekst:

Podczas wojny siły nazistowskie zmusiły ludzi z podbitych krajów do pracy dla nich w fabrykach i gospodarstwach. Ponad 3 miliony polskich i rosyjskich niewolniczych robotników umarło z powodu głodu i pracy ponad siły. (SF, p. 236).

I dalej tekst kontynuuje:

Częścią nazistowskiego planu było zabicie niewygodnych ludzi. Założone zostały obozy śmierci, w których zabijano mężczyzn, kobiety i dzieci. Żydzi zostali wydzieleni do dokonania ludobójstwa, które jest rozmyślnym zabijaniem odmiennej kulturowo czy rasowo grupy ludzi. (SF, p. 236-237).

W niektórych podręcznikach odnotowane zostało powojenne przejęcie rządów przez komunistów w Polsce. Typowa informacja stwierdza: *W 1947 r. komunistyczny rząd uzyskał władzę w Polsce i pozostał przy niej od tego czasu.* Ekonomiczne związki między Polską i Związkiem Radzieckim są opisane prosto: *Narody komunistyczne Europy Wschodniej i Związek Radziecki mają socjalistyczną ekonomię [...] Jest to system ekonomiczny, w którym nie ma prywatnej własności.* Inny podręcznik odnotowuje niezaprzeczalną siłę Układu Warszawskiego:

Większość rządów w Europie Wschodniej jest nie tylko komunistyczna, ale także bardzo przyjaźnie nastawiona do Związku Radzieckiego. Są one członkami Układu Warszawskiego. Armie krajów należących do tego układu używane są do tłumienia rebelii przeciwko komunistycznym rządóm. (SF, p. 265).

Jeden z podręczników zawiera szczególną notatkę demonstrującą polską stanowczość przeciwko komunistycznym rządóm:

Kiedy komuniści po raz pierwszy doszli do władzy, próbowali zmusić polskich rolników do połączenia ich ziemi w kolektywne gospodarstwa, bardzo podobnie jak we wschodnich Niemczech. Polscy rolnicy zwalczali tę ideę uparcie. Dzisiaj w Polsce istnieje zaledwie parę kolektywnych gospodarstw. (H, p. 359).

Protesty w latach pięćdziesiątych przeciwko rządowi polskiemu odnotowane są w dwóch podręcznikach. Jeden z tekstów wskazuje, że *Polacy od czasu do czasu pokazywali, że chcą więcej wolności niż pozwalali komuniści.* W roku 1956 miały miejsce bunt, ale *partia komunistyczna utrzymała kontrolę.* Współczesnej Polski dotyczą tylko zwięzłe i całkowicie powierzchowne uwagi. Na przykład fotografii przepięknych gór i wsi towarzyszy notatka:

Podale (Polska) jest małą wsią zagnieżdżoną u stóp Tatr [...] Górskie lasy dostarczają budulca i innych produktów drewnianych. Żywny kraj rolniczy ma odpowiednie warunki do wzrostu takich plonów, jak: buraki, kapusta, zboża i ziemniaki. (S, p. 240).

Dwa podręczniki opisują Polskę jako kraj pól. Jeden zawiera notkę o naturalnych bogactwach i przemyśle:

Do państwa należy ważny przemysł, w którego skład wchodzi budownictwo statków, produkcja samochodów, ciężkich maszyn, tekstyliów i stali. Wydobycie węgla także jest ważnym przemysłem. Polska jest czwartym, największym producentem węgla na świecie. (S, p. 296).

Jeden z podręczników odnotowuje znaczenie śląskich pokładów węgla, a także obszarów występowania innych bogactw naturalnych, jak: ołów, cynk, ruda żelaza. *Komuniści używają bogactw naturalnych do budowania przemysłu*. Podobnie jak większość podręczników, jeden z nich stwierdza, że *ponad jedna czwarta ludności zawodowo czynnej zajmuje się rolnictwem*, inna książka sugeruje trend w kierunku przyszłej ekonomii przemysłowej: *Dzisiaj coraz więcej ludzi opuszcza gospodarstwa rolne, by pracować w kopalniach i fabrykach. Polska staje się ważnym krajem przemysłowym*. Żaden z podręczników dla klasy szóstej nie podaje informacji o którymkolwiek z polskich miast.

Polska kultura wydaje się być normalnie lekceważona w badanych podręcznikach. Wyjątki odnoszą się do pochodzenia języków słowiańskich, religii ludzi z tych regionów, a także do znaczenia Solidarności. Jednak nawet te sprawy są traktowane powierzchownie.

Słowiańskie pochodzenie Polaków uwidocznione jest w większości, ale nie we wszystkich książkach. Typowa notatka brzmi: *wielu ludzi z Europy wschodniej [...] należy do dużej grupy etnicznej zwanej Słowianami [...] najsilniejszą więź pomiędzy różnymi Słowianami stanowi język*. Wszystkie podręczniki zawierają zwięzłe odniesienia do języków świata, w tym także do języków słowiańskich.

Roli Kościoła katolickiego w Polsce poświęcona jest uwaga w dwóch z pięciu podręczników dla klasy szóstej. Takie traktowanie można uznać tylko za powierzchowne i trywialne. Jeden z tych podręczników opisuje Polskę jako *rzymskokatolicki kraj od ponad tysiąca lat [...] przywódcy komunistyczni [...] próbują odrzucić praktyki religijne [...] ale odkryli, że znaczna większość Polaków pozostaje zagorzale i lojalnie przy swej religii*. Kontrastowy i stereotypowy obraz prezentowany jest w innym podręczniku: *Religia jest ogólnie rzecz biorąc mniej silna we wschodniej Europie...rządy komunistyczne zniechęcają do religii*. *Jednakże Kościół katolicki pozostał ważny*. Tylko jeden z podręczników wspomina o Polaku Karolu Wojtyśle, papieżu Janie Pawle II. Określony jest prosto jako: *głowa kościoła rzymskokatolickiego*. Książka odnotowuje także, że kiedy Karol Wojtyła został papieżem, odwiedził on Polskę oraz, że *było to po raz pierwszy, kiedy papież kiedykolwiek odwiedził komunistyczny kraj*. Tekstowi towarzyszy fotografia niewielkiego kościoła położonego na trawiastym zboczu. Fotografie zatytułowano: *Polska posiada wiele żywnych ziem uprawnych. Co mówią ci kościół na zboczu o Polakach?*

Strajki robotników i powstanie Solidarności w ostatniej dekadzie omówione są we wszystkich podręcznikach dla klasy szóstej. Nadal jednak traktowanie Polski jest nierówne. Jedna książka, w rozdziale zatytułowanym *Związek Radziecki dzisiaj*, oświadcza: *Robotnicy w Polsce zaczęli w 1980 r. domagać się zmian w systemie komunistycznym*. Inny podręcznik odnotowuje: *W 1980 r. stocznioicy w Gdańsku podjęli strajk. Odmówili podjęcia pracy, dopóki*

rząd nie pozwoli robotnikom na tworzenie, wolnych od kontroli państwa, związków zawodowych. Utworzenie Solidarności odnotowane jest w zaledwie trzech podręcznikach. Jeden z nich określa Solidarność jako *mocno zjednoczoną* i dodaje, że *wielu robotników wstąpiło do niej*. W innym podręczniku czytamy: *W 1980 r. zaczęły się ruchy robotnicze zwane Solidarnością. Żądano wolnych wyborów i lepszej stopy życiowej dla mieszkańców Polski*. Obywatelski problem stworzony przez te rozruchy, według jednego z podręczników, *był zaburzeniem, które zostało stłumione przez rząd narzucając stan wojenny*. Tylko trzy podręczniki wymieniają przywódcę Solidarności i byłego polskiego prezydenta, Lecha Wałęsę. Dwie książki zawierają fotografię Wałęsy. W jednej, fotografia przedstawia go, gdy przemawia do wiwatującego tłumu i jest zatytułowana: *Polski przywódca pracowników, Lech Wałęsa, mówi do tłumu zwolenników Solidarności. Jak reaguje na to tłum?* W drugiej książce, fotografia przedstawia Wałęsę i dwóch nieznanymi mężczyzn za nim. W podpisie czytamy: *Robotnicy w Polsce chcą mieć więcej do powiedzenia w kwestii przemysłu. Przewodzi im człowiek, który nazywa się Lech Wałęsa*. Tylko jeden z tych podręczników podaje, że Lech Wałęsa otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla, a i ta wzmianka znajduje się w końcowej części rozdziału. Do uczniów skierowane jest pytanie: *Dlaczego Polak Lech Wałęsa otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla?*

Łącznie z odniesieniami tekstowymi, występują także dosyć często mapy. Jak można się tego spodziewać, z naciskiem położonym na historię świata. Na niektórych mapach oznaczone są takie miasta, jak: Gdańsk, Warszawa, Katowice i Kraków oraz cechy geograficzne krajobrazu jak: rzeki Odra i Wisła czy Karpaty. Jedna z map, zatytułowana *Europa Wschodnia: węgiel i ropa*, wskazuje tylko Kraków. W rozdziale *Ludzie Europy*, Polska i jej język wymienione są na mapie *Główne języki Europy*. Warszawa umieszczona jest na dwóch mapach historycznych pokazujących Europę w 1800 r. Wykres w innym podręczniku pokazuje polską flagę, wskazuje węgiel jako główny surowiec eksportowy, informuje o Warszawie jako stolicy oraz podaje dane o liczbie ludności i powierzchni kraju. Podobnie opisane są inne kraje Europy Wschodniej.

PODSUMOWANIE

W podręcznikach szkoły podstawowej w Stanach Zjednoczonych uwaga skierowana zarówno na Polskę, jak i jej mieszkańców jest minimalna lub w ogóle jej brak. Takie traktowanie jest wynikiem powierzchowności oraz trywialności podejścia. Obojętnie czy Polska jest ignorowana, stracona lub zapomniana czy też nie, sytuacja taka jest poważna i niepokojąca. Na pewno zasługuje to na rozważenie i zachęca do zmiany podejścia zarówno w USA, jak i w Polsce.

Obecna sytuacja prawdopodobnie może być rozumiana jako wynik obrazu świata w oczach Amerykanów od II wojny światowej. Spostrzegali oni zwykle polityczny i społeczny świat, podzielony „żelazną kurtyną” na kraje wolne oraz komunistyczne. Począwszy od 1950 r. amerykańska opinia publiczna utrzymuje, że narody komunistyczne dążą do obalenia USA i innych krajów Zachodu. W ramach tego obrazu Związek Radziecki spostrzegany był jako kraj kontrolujący narody bloku komunistycznego. Wielu Amerykanów prawdopodobnie wierzyło, że kraje te, włączając Polskę, przestały istnieć jako odrębne narody. Jednym z punktów tej ogólnej amerykańskiej postawy było uważanie Polski i innych krajów bloku komunistycznego tylko za część Związku Radzieckiego. Konsekwentnie, amerykańskie szkoły zaczęły poświęcać bardzo mało uwagi zarówno Związkowi Radzieckiemu, jak i krajom komunistycznym. Amerykańska opinia publiczna była w rzeczywistości tak zgodna w tej sprawie, że do 1960 r. Związek Radziecki był ignorowany w większości programów szkolnych. Polska i inne kraje bloku komunistycznego są nieustannie lekceważone w amerykańskich programach szkolnych prawie od połowy wieku. Niedawny polityczny zwrot w Polsce i innych państwach Europy Wschodniej, podobnie jak w byłym Związku Radzieckim, stwarza możliwość znacznej zmiany wizerunku tych krajów w programie nauk społecznych w amerykańskich szkołach.

To wyjaśnienie może okazać się nie w pełni satysfakcjonujące. W każdym razie wydaje się, że potrzebny jest kontekst, dzięki któremu można by zrozumieć przeszłe i teraźniejsze traktowanie Polski w amerykańskich podręcznikach. Teraz, po upadku „żelaznej kurtyny” i ustanowieniu nowych struktur politycznych w Polsce, uczenie o Polsce w amerykańskich szkołach powinno być bardziej dostrzegalne.

Niektóre możliwości są oczywiste. Polska i USA cieszą się wieloma owocnymi związkami od ponad dwustu lat. W rzeczywistości polscy patrioci pomogli Ameryce w osiągnięciu niepodległości. Emigranci z Polski dodatkowo wnieśli swój wkład do amerykańskiej kultury. Znaczenie Polski w Europie oraz jej uznanie w świecie jest niezwykle ważne dla rozumienia jej przez amerykańskie społeczeństwo. Obecne podręczniki amerykańskie do nauk społecznych na pewno muszą być poprawione.

Takie rozumienie nauczania o Polsce i teraźniejszość wymagają, dla odpowiedzialnego przedstawienia Polski, postawienia fundamentalnego pytania programowego: *Czego powinno się uczyć? Szczególnie, czego powinno się uczyć o Polsce uczniów podstawowych szkół w USA w ciągu ich kilkuletniego programu nauk społecznych?*

Sugestie tematów i akcentów, szczególnie z polskiej historii i geografii, wydają się mieć priorytet. Te tematy powinny w sposób odpowiedzialny reprezentować podstawową wiedzę, dzięki której może być skonstruowane

późniejsze zrozumienie Polski. Rozwój współpracy między polskimi i amerykańskimi nauczycielami w dziedzinie specjalnych środków (np.: krótkie broszury, kolekcje fotografii) o Polsce do użycia w amerykańskich szkołach może stanowić znaczny wkład w pogłębianie wiedzy amerykańskich uczniów o Polsce. Dodatkowo powinny być wypracowane dla polskich i amerykańskich dzieci różne sposoby bezpośredniej komunikacji i wymiany informacji i pytań o ich krajach.

Tłumaczył Stanisław Dylak